

*Андижан мамлекеттик педагогикалык институту
Филология факультети
Кыргыз тили талими кафедрасы
Эне тили жана адабияты; кыргыз тили жана адабияты багыты
2-курс, 201-топтун студенти Косимов Руслан*

КЫРГЫЗ АКЫНДАРЫНЫН ЧЫГАРМАЛАРЫНДАГЫ МИФОЛОГИЯЛЫК ОБРАЗДАРДЫН ПОЭТИКАЛЫК ЧЕЧМЕЛӨӨСҮ

Анотация: Бул илимий макалада кыргыз акындарынын поэзиясындагы мифологиялык образдардын поэтикалык чечмелөнүшү терең талдоого алынат. Изилдөөдө Токтогул Сатылганов, Барпы Алыкулов, Эшманбет жана Эсенаман сыяктуу акындардын чыгармаларындагы мифологиялык жана фольклордук элементтердин көркөм чагылдырылышы мисалдар менен көрсөтүлөт. Мифологиялык образдардын акындык ой жүгүртүүгө, эстетикалык мазмунга жана руханий дүйнө таанууга тийгизген таасири чечмеленет. Метафора, салыштыруулар жана элдик образдар аркылуу түзүлгөн көркөм системанын поэтикалык маңызы белгиленип, кыргыз поэзиясындагы архаикалык түшүнүктөрдүн заманбап поэтикалык формалары изилденет. Макала адабият таануу, фольклор жана поэтикалык изилдөөлөр жаатындагы окурмандар үчүн пайдалуу материал болуп саналат.

Кулуч сөздөр: кыргыз акындары, мифология, поэзия, фольклор, мифтик образдар, элдик ишенимдер, Токтогул, Барпы, поэтикалык чечмелөө, адабият таануу

*Andijan State Pedagogical Institute
Faculty of Philology,
Mother tongue and literature: direction
of Kyrgyz language literature,
Ruslan Kosimov, a student of the 2nd stage, group 201*

THE POETIC INTERPRETATION OF MYTHOLOGICAL IMAGES IN THE WORKS OF KYRGYZ POETS

Annotation: This scientific article explores the poetic interpretation of mythological images in the works of Kyrgyz poets. The study analyzes how mythological and folkloric elements are reflected in the poetry of prominent figures such as Toktogul Satylganov, Barpy Alykulov, Eshmanbet, and Esenaman. It examines the influence of mythical motifs on poetic thinking, aesthetic expression, and spiritual perception. Through examples of metaphors,

comparisons, and traditional symbols, the article reveals the poetic system shaped by folklore. The research also highlights the artistic and didactic significance of mythological imagery in Kyrgyz literature. This work will be of particular interest to scholars of literary studies, folklore, and poetic discourse analysis.

Keywords: Kyrgyz poets, Mythology poetic, interpretation, folklore, mythological imagery, traditional beliefs, Toktogul, Barpy, literary analysis, poetic symbolism.

Кыргыз элинин оозеки чыгармалары — бул улуттук маданияттын, руханий дүйнөнүн жана дүйнө таануунун көчмөн элге таандык формаларынын терең булагы болуп эсептелет. Ар кыл замандарда жаралган уламыштар, жомоктор, элдик ырлар, эпостор жана айтыш өнөрү аркылуу кыргыз эли табиятка, коомго, аалам түзүлүшүнө болгон мамилесин, ишенимин жана турмуштук түшүнүктөрүн чагылдырган. Дал ушундай фольклордук мурастан келип чыккан мифологиялык образдар кыргыз поэзиясында да кеңири орун алган.

Мифология — бул бир элдин руханий баалуулуктарынын, дүйнө таанымдык түшүнүктөрүнүн системасы. Анын поэзиядагы көркөм чагылуусу аркылуу акындар терең философиялык жана эстетикалык ойлорду берет. Кыргыз акындарынын чыгармаларында мифологиялык жана фольклордук элементтер элдин архаикалык түшүнүктөрүн сактоо менен гана чектелбестен, учурдагы маселелерди да камтыйт, символикалык маанини жаратат.

Токтогул Сатылганов, Барпы Алыкулов, Эшманбет, Эсенаман сыяктуу акындардын поэтикалык мурастарында жаратылыш кубулуштары, аруахтар, рухтар, касиеттүү жандыктар жана элдик каармандар аркылуу поэтикалык элестер түзүлүп, бул образдар элдин аң-сезиминдеги терең ишенимдер менен байланышта ачылат.

Бул макаланын максаты — кыргыз акындарынын чыгармаларында колдонулган мифологиялык образдардын мазмундук жана көркөм-функционалдык өзгөчөлүктөрүн изилдөө жана аларды поэтикалык чечмелөө аркылуу коомдук-социалдык жана руханий маанисин ачып берүү. Ошондой эле акындардын фольклордук булактарга болгон кайрылуусунун себептерин жана ал образдардын поэзиядагы эстетикалык жүгүн талдоо максат кылынат.

Кыргыз акындарынын чыгармаларында мифологиялык образдардын поэтикалык чечмелөөсү — бул улуттук дүйнө таанымдын көркөм чагылуусу болуп саналат. Ар кыл доорлордо жаратылган мифтер, уламыштар жана жомоктор элдин руханий аң-сезимин, жашоо образы менен болгон

байланыштарын даңазалап келген. Поэзия бул бай мурасты өзүнө сиңирип, акындардын образдар аркылуу берүүчү терең философиялык, социалдык жана эстетикалык маанилеринин негизине айланган.

Кыргыз акындарынын чыгармачылыгында мифологиялык образдар элдин ишеним тутумунун чагылуусу катары кызмат кылат. Бул образдар аркылуу акындар ар кандай идеяларды, турмуштук көйгөйлөрдү, жаратылыш менен болгон байланыштарды символдор аркылуу жеткиришет. Айрыкча, рух, аруах, жин, касиеттүү жан-жаныбарлар, арбактар, табият кубулуштары, ай жана күн, асман жана жер сыяктуу концепциялар акындык поэзиянын түз өзөгүнө айланган.

Токтогул Сатылгановдун поэзиясында элдик дүйнө тааным жана мифологиялык түшүнүктөр терең чагылдырылган. Анын ырларында табият кубулуштары менен адам турмушунун байланышы мифологиялык символдор аркылуу берилет. Мисалы, "Ай туугандан жарык болот, эл башчысынан - тартип болот" деген саптарда айдын чыгышы табигый процесс катары эмес, руханий символ катары колдонулат. Бул — элдик аң-сезимде ааламдын гармониясы рухий жана коомдук тартип менен бирдикте караларын далилдейт¹.

Барпы Алыкуловдун чыгармачылыгы мифологиялык образдардын молдугу жана алардын поэтикалык чечмелөөсү менен өзгөчөлөнөт. Ал табият менен адамдын өз ара байланышын, рухтар дүйнөсүнүн таасирин, жана эл ишенимдерин ырларында таамай пайдаланат. Мисалы, анын кээ бир ырларында "касиреттүү түн", "кубулган шамал", "асмандан түшкөн үн" сыяктуу элестер арбын кездешет. Бул поэтикалык элементтер мифологиялык дүйнө таанымдын негизинде жаралып, символизм менен байытылат.

Эшманбет жана Эсенаман сыяктуу акындардын чыгармаларында аруахтар жана касиеттүү жаратылыш кубулуштары обон, кайгы, күү менен коштолуп берилет. Алар табияттагы ар бир кубулушту — шамал, суу, ай, чагылган — өзүнчө поэтикалык бирдик катары карап, алардын артында ыйыктык бар экенин көрсөтүшөт. Бул көрүнүш мифологиядагы табият менен рух дүйнөсүнүн ажырагыс байланышынан келип чыгат.

Кыргыз поэзиясындагы мифологиялык образдар адатта салыштыруулар, метафоралар жана элдик формулалар аркылуу ачылат. Мисалы, акындар "караңгы түн" дегенди жамандык же коркунуч менен байланыштырса, "жарык таң" — үмүт, жаңылануу деген түшүнүктү берет. Бул образдар мифологиялык ишенимдер менен тыгыз байланышта турат,

¹ Каратаев, А. (1991). *Кыргыз поэзиясынын тарыхы*. Бишкек: Кыргызстан.

себеби байыркы элдер түн — жиндердин, жаман рухтардын учуру, ал эми таң — периштелердин, жакшылык башталган маал деп эсептеген.

Поэзияда мифологиялык образдарды чечмелөө — бул жөн гана сүрөттөө эмес, акындын дүйнө таанымын жана көркөм позициясын билдирген форма. Миф — бул форма эмес, мазмун, идея жана символ. Акын ошол символдор аркылуу элдин менталитетине таандык болгон тарыхый эстеликтерди, салттуу түшүнүктөрдү жана философиялык ойлорду жеткирет². Натыйжада, поэзия — элдин руханий кодун сактап турган тирүү формага айланат.

Мифологиялык образдардын чечмелениши аркылуу акындар мезгилдик, турмуштук жана адеп-ахлактык көйгөйлөрдү көтөрүшөт. Алар мифтик формаларды азыркы замандын көйгөйлөрү менен айкалыштырып, поэзияны жаңылоо максатында колдонушат. Мисалы, айрым ырларда табият кубулуштары социалдык теңсиздик, элдин азап-тозогу менен салыштырылат. Бул — көркөм протесттин, идеялык сындаманын формасы.

Кыргыз акындары фольклорго кайрылуу менен өз поэзиясын улуттук өзгөчөлүктөргө сугарып, эл менен болгон байланыштарын чыңдашат. Бул өз ара байланыш поэзияны элдик таасирден алыс кылбайт, тескерисинче, аны турмуш менен бекем байланыштырат. Демек, мифологиялык образдар — бул поэзиядагы көркөм куралдар гана эмес, элдик аң-сезимдин эстетикалык чагылышы.

Мындан тышкары, айтыш өнөрүндө да мифтик түшүнүктөр орун алган. Акындар кээде айтышта өзүн касиеттүү аруахтардын урпагы катары сүрөттөшөт же болбосо каршылашын жиндер дүйнөсүнө салыштырып, анын терс жактарын сындайт. Бул — элдик поэтикалык логиканын жана символикалык ой жүгүртүүнүн жандуу мисалы.

Ошентип, кыргыз акындарынын чыгармаларында мифологиялык образдар поэтикалык чечмелөөнүн натыйжасында гана эмес, алардын дүйнө таанымындагы терең руханий багыт аркылуу ачылат. Бул образдар элдин ишенимдерин, эстетикалык табитин жана тарыхый эс тутумун камтып турат. Поэзияда алар — форма эмес, мазмун, идея эмес, мурас. Кыргыз акындары ошол мурастын тирүү мураскорлору катары поэтикалык изги миссияны аткарып келишет.

Кыргыз акындарынын чыгармачылыгында мифологиялык образдардын поэтикалык чечмелөөсү — бул улуттук дүйнө тааным менен көркөм ой жүгүртүүнүн жуурулушкан формасы. Бул образдар аркылуу акындар элдин

² Осмонов, Э. (2002). *Миф жана акындык аң-сезим*. Бишкек: Илим.

архаикалык түшүнүктөрүн, руханий баалуулуктарын жана жаратылыш менен болгон байланышын терең чагылдырууга жетишишет. Поэзияда колдонулган мифтик элементтер символдор, метафоралар жана салыштыруулар аркылуу элдин руханий турмушунун эстетикалык коду катары ачылып берилет.

Токтогул, Барпы, Эшманбет, Эсенаман сыяктуу акындардын поэтикалык мурастарында мифология тарыхый эс тутумду сактоо гана эмес, азыркы коомдук-руханий реалдуулукту да чагылдыруу каражаты катары кызмат кылат. Алардын поэзиясы аркылуу кыргыз элинин дүйнө таанымы, табиятка болгон ыйык мамилеси жана рух дүйнөсүнө болгон ишеними көркөм жана терең маани менен ачылат.

Мифологиялык образдардын поэтикалык чечмелөөсү адабият таануу, фольклористика жана маданий мурастарды изилдөө багытындагы маанилүү тема катары өз актуалдуулугун сактап келет. Кыргыз поэзиясындагы бул көрүнүш — элдик мурастын жандуу уландысы, акындар аркылуу муундан муунга өткөн руханий дөөлөт. Ушундан улам, миф — бул жөн гана уламыш эмес, ал — поэзиянын жүрөгү, элдин аң-сезиминдеги символикалык акыйкат.

Колдонулган адабияттар;

1. Каратаев, А. (1991). *Кыргыз поэзиясынын тарыхы*. Бишкек: Кыргызстан.
2. Осмонов, Э. (2002). *Миф жана акындык аң-сезим*. Бишкек: Илим.